

«AZƏRBAYCAN» qəzetinin 1918-ci il 11 oktyabr (Cümə günü) tarixli XII nömrəsinin ADA Universitetinin dəstəyi ilə transliterasiyası

AZƏRBAYCAN

Cümə, 4 məhərrəmülhəram sənə 1337.
11 təşrinü-əvvəl sənə 1918.

Gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi,
iqtisadi türk qəzetəsidir

Məhəllə-ıdara:
Bakı, Kolyubakinskaya küçədə
"Azərbaycan" idarəsi.

Telefon nömrə: 6-91.

Tək nüsxəsi 50 qəpik.

Türk və İslamlığa müfid məqalələrə
səhifələrimiz açıqdır.

Dərc olunmayan övraq iadə edilməz.

Dərc edilən məqalənin müfəkatını
idara təyin edir.

Abunə şəraiti:
Yanvarın birində Bakı üçün 35,
başqa şəhərlərə 42 rubladır.
Bir aylığı Bakıda 12,
başqa şəhərlərdə 19 rubladır.

Elan fiatı: sətəri 2 rubla. Kərratla gedən
elanlar üçün güzəşt edilir.

ELAN

İkinci Bakı Realni məktəbi şagirdinin əbəvən [valideyn] və hamilərindən rica olunur ki, çocuqlarının məktəbə davamı üçün yenidən ərizə versinlər. Ərizələr Birinci Realni məktəbin binasında hər gün saat 11-dən 2-yə qədər qəbul olunur.

Qeyd: Yeni qəbul olunanların ərizəsi dəxi qəbul edilir.

İkinci Realni məktəbinin müdiri:
Popov

HÖKUMƏT QƏRARDADI

Bakı Ərazi İdarəsinə

Azərbaycan Hökuməti Ərazi nazirinin 1918 sənəsi oktyabr 5 tarixli 45 nömrə əmri mövcubinə bu gündən etibarən Bakı quberniyasının Ərazi İdarəsi naçalnikinin müvəqqətin vəzifəsini ifaya başlamışdır. Sabiq Bakı Ərazi Komissarlığı qulluqçularına öz vəzifələrinə başlaması təklifini edirəm.

Ərazi İdarəsi naçalnikini yerini
dolandıran: Spitalski
6 oktyabr 1918, Bakı

Əmr nömrə 83

7 oktyabr 1918

Bakı şəhərinin poçta stasyonu ehtiyacatı üçün at saxlayan A.E.Ananov, tezliklə at vermək və Bakı şəhər poçta qutularından məktubları cəm etməyə dəvət edilir. Bu əmr elanı tarixindən iki həftə keçməyə qədər Ananov işə başlamazsa, bu vəzifə başqasına veriləcəkdir. Xəzinənin əqd edilən qiymətdən artıq məxarici olduğu hətta hətta Ananovun rehin əmlakından alınacağıdır.

Bakı Poçta-Teleqraf müdiri:
Sirotkin

MİLLƏTLƏRİN MÜBARİZƏYİ-HƏYATI

Bu gün dörd bucuq sənəyə qərib [yaxın] bir zamandır ki, şü hərbi-alam-şüml davam edir. Və bütün kainatı kökündən sarsıb viranə qoyur. Minlərcə insanları xakə [torpağa] sərir, balaları övladsız, anaları oğulsuz, gəlinləri qocasız buraxır.

Fəqət yenə millətlər mübarizəyi-həyat ilə uğraşmaqdan vaz keçmir, daha doğrusu, vaz keçməmiş... Nəsil ondan vəz keçə bilərlər ki, onunla ancaq mövcudiyyəti-milliyə və müqəddəratı-vətəniyyətlərini [milli varlıqlarını və vətənlərini müqəddəratını] təmin edəcək və o mübarizə sayəsində sahilisələ-mətə çıxacaq və onunla mənliliyini ayaqlar altında əzilməyə qoymayacaq. Hasılı, şü mübarizə ilə qüvvələnb yüksələcək. Və bu surətlə müarizlərinə [raçiblərinə] qarşı meydan oxuya biləcəklər...

Şimdi hansı millətlər böylə mübarizəyi-həyat ilə uğraşır və onunla səadəətə doğru addımlar atır, sualı qarşımıza çıxır ki, bu da zirdə [aşığıda] göstərəcəyimiz hikmətləri anlayın və o surətlə hərəkət edən hangi millətlər olduğu anlaşılacaq, hətta o millətlərin isimlərini belə tədqiq etməyə [sadalamağa] lüzum görülməyəcəkdir...

Əvət, o millətlər mübarizəyi-həyat ilə uğraşır və bu yolda çalışır-qəbalayır ki, onlar "hərb" in xilqəti-bəşərdən [bəşəriyyətin yaranışından] bəri mövcud və onunla həmzühur olduğunu [eyni vaxtda meydana çıxdığını] bilir. İnsanlar yaşadığıca təbiət iqtizası [təbiətlərinin tələbi] olaraq yek-digərləri ilə [bir-birləri ilə] boğuşacaqlarını anlayır və daima qəvilər [güclülər] zəifləri əzməklə yaşayacaqlarını dərk edir. Odu ki, o millətlər daima həli-hərb-də [müharibə şəraitində] bulunmuş kimi hazırlaşır və hər bə lazımlı gələn alətlərin yenidən icadına və yaxud o alətlərin başqa yerlərdən alınmasına çalışır, hasılı, hər bə lüzumu olan hər nə varsa, onu mühəyyə [tədarük] etməkdən geri durmayır və bununla bərabər əzim [əzəmatlı] ordular təşkil edərək o ordulara qayeyi-amala doğru arş [irali!] əmrini verir.

Fəqət biz?

Ah, biz deyincə ürəyimiz parçalanır, qəlbim titrəyir, gözələrim adətə bir vərəm gözü kimi qaralır.

Nədən?

Çünki biz Qafqaziya İslamları vətən müdafiəsi və millət mühafizəsi cəhətlərini düşünməmiş istəmədik. Bu yolda bir mübarizə etmək üçün hazırlaşmadıq. Mübarizəyi-həyatı ancaq yemək, içmək və kef etməkdən ibarət sandıq. Buna görə də həqiq, səfil, zalım olub ən nəhayət rüb-ümüzü [dörd-də birimiz] təşkil etməyən bir millətin əsiri-firəsi [çarəsiz əsiri] olduq. Dün ağzından sūd qoxusu gələn o çocuqların əlində aciz qaldıq və bununla türklük kimi böyük bir namı ləkələdik...

Qardaşlar! Şimdi artıq Avropanın ta göbəyində düşmənlərlə çarpışan türk qardaşlarını Qafqaziya dağlarını yarıya aşib sənə imdadda gəldi. O nami-cəllinə [uçu adına] vurulan ləkələri silib, onu ucaltdı. Düşmənlərini zanubəzəmini-inqiyad etdirərək [diz çökürərək] onlara aman dedirdi.

İstə, qardaşlar! Şanlı Türk Ordusunun haqqımızda göstərdiyi bu fədakarlıqları və bu unudulmamayacaq qəhrəmanlıqları, hasılı, o şanlı ordunun bizə etdiyi bu böyük eyilikləri bir ləvhə yazıb baş ucumuzda asmalıyıq və onu daima oxuyub, ona səcdə etməliyiz.

Və bununla bərabər, onların bizi sahilisələ-mətə çıxarmaq üçün təşkil etdiyi ordulara girməliyiz və bu sayədə şanlı bir türk əsgəri olub, əldə silah vətən imdadına qoşmalıyıq.

Vətən, vətən eşqiylə, vətən üçün mübarizəyi-həyat eyləməliyiz!

Rza Zaki

ORDU QƏRARGAHINDAN

Rəsmi.

1) Qarabəg cəbhəsində: 8-10-2024, 9 əvvəlində Şuşa qəsəbəsi bilə-müharibə [döyüşsüz] işğal edilmişdir [ələ keçirilmişdir]. Əhali qitaati-əsgərimizi [hərbi birliklərimizi] bayraqlarla qarşılamişdır.

2) Petrovsk cəbhəsində: Düşmənin Daqna istasyonundan irəliləyən süvarilərimizin önündən fərqlənərək. Qitəatımız tədrican irəliləyir.

3) Ordunun digər məntəqələrində sükunət vardır.

ƏDLİYYƏ NƏZARƏTİNDƏ

Əmr.

3 təşrinü-əvvəl [oktyabr] 1918 tarixdə:

- 1) Pavel Vladimiroviç Xolyovayn;
- 2) Konstantin Aleksandroviç Manuylov;
- 3) Xarlampiy Vasiliyeviç Sibirliçkə;
- 4) Marian Lyudviçoviç Oleskeviç;
- 5) Karl Qustavoviç Strumpf və
- 6) Vyacheslav Nikolayeviç Klementyev Bakı nahiyə məhkəməsinə üzv təyin olunurlar.

Ədliyyə naziri əvəzi:
[Teymur bəy] Makinski

AZƏRBAYCAN HÖKUMƏTİ MÜKƏLLƏFİYYƏTİ-ƏSGƏRİYYƏ QANUNU-MÜVƏQQƏTİ [HƏRBI MÜKƏLLƏFİYYƏT HAQQINDA MÜVƏQQƏTİ QANUN]

1 – Azərbaycan təbəəsi olan hər adam bu qanuna görə əsgər olacaqdır.

2 – Əsgərlik on yeddi yaşın bitdiyi ilin sonunda gələn ilin başından başlar və qırx beş yaşını bitirən ilin sonunda gələn ilin təşrinü-əvvəlində [oktyabr] bitir.

3 – 18, 19 yaşındakı adamlar ikinci sinif ehtiyat olur və bunları ancaq bir hər bə olduğu zaman çağırırlar.

4 – Hər adamın əsgərlik qulluğu [xidməti-fe'liyeyə] on doqquz yaşını bitirən ilin sonunda gələn ilin əvvəlindən başlar və bu kimi adamlar bu ilin təşrinü-əvvəl ayında qoşunda [qitəatda] olmaq üçün ehtiyaca görə ya həpsini və ya bir qismini çağırırlar.

5 – Əsgərlik qulluğu [xidməti-fe'liyeyə] piyadə və nəqliyyə sinfi üçün 2 və başqa siniflər üçün 3 ildir. Bundan sonra bu kimi adamlar birinci sinif ehtiyata keçirlər.

6 – Birinci sinif ehtiyat müddəti piyadə üçün 40 yaşının və başqa siniflər üçün də 38 yaşının bitdiyi ilin sonunda gələn ilin təşrinü-əvvəl ayına qədər davam edir. Bundan sonrakı qulluğa müstəhfiz qulluğu deyilir.

7 – Hökumət səfərbərlik əsnasında lazım görərsə xidməti-fe'liyeyədən iznli olanları və birinci və ikinci sinif ehtiyatları və müstəhfizləri çağıra bilər. Müstəhfizlər məmləkətin içində qulluq edir.

8 – Aşağıdakı şəxslər əsgərə alınmalarını mövcub olan əhval zail oluncaya [keçib gedənə] qədər müvəqqətin əsgərə alınmazlar:

- 1) İyirmi dördüncü maddənin üç nömrəli fəqərəsindəki [bəndindəki] şəxslər,
- 2) İslərinə baxılıb da haqlarında məhkəmə qərarının icrasına qədər məhkəmə və istintaq dairələrinin qərarı ilə həbs edilənlər,
- 3) Öz külfətinə çalışmağa istedadlı təkca çörək verən şəxslər [bu xüsus ayrıca təfsil edilmişdir].
- 4) Aşağıdakı şəxslər vəzifələrinin davamı müddətində əsgərlik xidmətindən azad qalırlar: nazirlər, nazir müavinləri, valilər, ziraət [kənd təsərrüfatı] idarələri müdirləri, dövlət xəzinəsi müdiri-ümumiləri [baş direktorları], məhkəmə rəisi və müddəayi-ümumiləri [ittihamçıları], məhkəməyi-təmyiy əzaları [kasasiya məhkəməsi üzvləri], məhkəməyi-təmyiy müddəayi-ümümi və müavinləri, müstəntiqlər, mülkiyyə qaimməqamı, müdir və müavinləri, polis müdir və sərkomissarları [baş komissarları], məhəllə ruhaniləri.

10 – Külfətlərinin halınca aşağıdakı şəxslərin əsgərlikləri yüngülləşir [təcil [taxir] olunur]:

- 1) Xəstəlik üzündən və yaxud altmış yaşına vardiğindən çalışmaq istedadını itirmiş atanın və yaxud dul qalmış ananın çalışmağa istedadlı təkca oğlu,
- 2) Anadan və atadan məhrum və yaxud bir neçə yetim qardaşların və yaxud əra getməmiş bacılarının çalışmağa istedadlı təkca qardaşı,
- 3) Babanın və yaxud nənənin çalışmağa istedadlı təkca nəvəsi (torunu),
- 4) Bir və ya bir qaç övlada malik olub övladlarına kəndindən başqa baxacaq kimsəsi olmayan dul ata (baba),
- 5) Övlad və övrəti bulunmayan və müni-məhrəmi [məhrəm bir kəməkişiy] olmayan külfət rəisi.

11 – Birdən ziyadə övlada malik olan atanın yaşına görə bütün övladları əsgərə alınır. Ancaq bu ata məiyyyətə [kəməkişiyə] möhtac isə, kəndisinin rizasıyla bir dənəsi buraxılır.

12 – Atıdakı əşxasın [aşığıdakı şəxslərin] aid olduqları dövəirin [idarələrin] tələbi üzərinə vəzifələrinin davamı müddətində əsgər olaraq vəzifələrində tərkl olunurlar: dövlət bank müdiriləri, maliyyə müfəttisi, sandıq əmini [kassir], vilayət və qəzalardakı mühasiblər və müavinləri, üç məmurdan fazla olmaqqa şərtiə vapor [buxarlı gəmi], şiməndifər [qatar], teleqraf, posta idarələrinin məxsusi məmurları, doktor, doktor müavini, əczaçı, baytar olub məmuriyyətlərindən infakklarında [uzaqlaşdıqlarında] dövlət işlərinin təxirə uğrayacağı məmül bulunan [gözlənilən] şəxslər, qanunun tarixi-nəşriyyatında rəsmi surətdə məktəb müəllimiyində bulunmuş olub vəzifələrində davam edəcək olanlar.

13 – Çalışmağa istedadlı olan şəxslər şunlardır: xəstəlikdən, yaxud məsəqütükdən [düşkünlükdən, şikəstlikdən] dolay çalışmaq istedadını büsbütün qaib etmiş olanlar və məhbuslar və üç sənədən ziyadə kəndisindən xəbər olmayan qaiblər müstəsna olmaq üzrə 60 yaşına qədər olanlardır.

14 – Əgər bir külfətin bir atadan və yaxud çocuqları bulunmayan bir anadan və ya nəvələri bulunmayan bir babadan və ya nənədən və yaxud kiçik yaşlı nəvələrə malik böyük bir qardaşdan ibarət olan, müin [kəməkişiy olaraq] buraxılmış çalışmağa istedadlı bir cavanın hər hansı bir səbəbdən qaib olmuş bulunması [ölüm, çalışmaq istedadını qaib etmək kimi] [halında], o zaman bu ailədən əsgərliyə alınmış cavanların ən böyüyü əsgərlikdən azad edilir.

15 – Bir adamın əsgərlik müəamilatında [qeydiyyatında] evli sayılması əsgərliyə çağırılmazdan əvvəl nikah olmuş və qarı ilə qocanın bir evdə bulunmuş olmaları ilə məşrutdur [şərtləndirilir].

16 – Xidməti-əsgəriyyədən azad edilə biləcəyi qəbul olunmayan xəstəliklərə tutulduğundan və ya bir az əvvəl keçirmiş olduğu xəstəlikdən hərüz özüni düzəltməmiş şəxslərin xidmətə alınmaqları iyirmi dördüncü maddənin üçüncü fəqərəsi mövcubinə müəyyən müddətlərlə təxir olunur. Bu müəyyən müddətlərin xitamında təkrarən həkim baxışına tabe tutularaq xəstəlikləri keçmiş olanlar yaradqlarına görə xidmətə alınıb, xəstəlikləri keçməyəcəyi anlaşılana 24-cü maddənin 3 və 4-cü fəqərələri mövcubinə ya daimi olaraq xidmətdən azad olunurlar və yaxud təkrar müəyyən müddətlərlə təxir olunurlar.

17 – Edadi məktəblərində təhsildə bulunan cavanların ikmali-təhsilləri [təhsillərini başa vurmaları] üçün 21 yaşına qədər və məmaliki-əcnəbiyyədə [xarici ölkələrdə] ali məktəblərdə təhsildə bulunanların isə 27 yaşına yetdiklərinə qədər əsgərə alınmaqları təxir olunur.

Ancaq bunlar bir sənə xidməti-əsgəriyyə ilə mükəlləfdirlər. Şu qədər ki, növi-təhsillərində [təhsillərini növünə] və qabiliyyəti-bədəniyyətlərində [fiziki imkanlarına] görə bilaxərə [daha sonra] nizamnəməyi-məxsus mövcubinə ehtiyat zabit olmaq üzrə ehtiyat zabit namizədliliyi haqqına malik olurlar.

18 – Tutsaq olduqları üçün xidməti-əsgəriyyəlini öz həmyaşları ilə etməmiş olanlar tutsaqliqdan qurtarıqdan sonra dərhal əsgərliyə cəlb olunurlar.

19 – Cinayət ilə məhkum olanlara və hüquqi-mədəniyyədən isqat [məhrum] edilənlərə xidməti-əsgəriyyələri əsnasında silah verilmiş, bunlar inşaət qitəatında istixdam olunurlar [xidmətə cəlb olunurlar].

20 – İşbu qanun mövcubinə xidməti-əsgəriyyədən qaçanlar və ya hildə istemal edənlərə [işlədənlərə], işbu qanuna müxalif hərəkət edən bilcümle əlaqədarən [bütün əlaqədar şəxslər] divani-hərblərdə [hərbi məhkəmələrdə] mühakimə olunurlar.

21 – Bu qanunun elan etmək və hər kəsin başa düşəcəyi vəchlə anlatmaq və əsgərlik xidmətinə çağırılacaq olanları bilatəxallıf [qarışıqlığa yol vermədən] vadi-təmyüyəndə [müəyyən edilmiş vaxtda] qəza əsgər idarələrinə göndərmək və əsgərlikdən qaçanları axtarıb bulmaq xüsusunda lazımlı gələn bütün təadbiri [tədbirləri] yapmaq qəza qaimməqlərinin vəzifəsidir.

22 – Əxzi-əsgər [əsgərə götürmə] məclisləri bər-vəchi-ati [aşağıdakı] şəxslərdən tərəküb edir [təşkil olunur]:

- 1) Əxzi-əsgər şöbə rəisi,
- 2) Qəza qaimməqamı,
- 3) Qəzi,
- 4) Bələdiyyədən müntəxəb [seçilmiş] iki əza [üzv] (bələdiyyə təşkilatı olan məhəllələrdə).

Bunlardan əxzi-əsgər şöbəsi məclisə rəyəsət [rəhbərlik] edir.

Bunlardan başqa əfradı [əsgərləri] müəyinə etmək üçün iki təbib yalnız müəməlati-səhiyyədə sahib-işiq olmaq [ancaq tibbi mövzularda sənə malik olmaq] üzrə bulunurlar. Məclisdə qərarlar səsərlərin çoxluğu ilə verilir. Səslər bərabər olarsa, rəisin səsini olduğu tərəf qazanır. O biri tərəf də öz fikrini yazır.

23 – Əsgərlik xidmətinə çağırılacaq cavanların qəza əxzi-əsgər məclislərinə mərqumun [adı çəkilən şəxsin] gərəkl külfətlərinin halına və gərəkl məşğuliyyətlərinə və yaxud işbu qanunda göstərilən əsaslara binaən [görə] xidməti-əsgəriyyəyə alınıb-alınmayacaqları təyin olunur. Ondən sonra həkim baxışına tabe tutulub müəttəblərinə [təyinat yerlərinə] sövq olunur. (Maddə 24)

24 – İki həkim tərəfindən müəyinə olunacaq hər fərd haqqında qabiliyyəti-bədəniyyəti nizamnəməsinə tövfiqən [uyğun olaraq] həkimlər bər-vəchi-ati qərarları verəcəklərdir:

- 1) Silahlı olaraq xidməti-əsgəriyyəyə qabiliyyəti olanlar,
- 2) Silahsız olaraq xidməti-əsgəriyyəyə qabiliyyəti olanlar,
- 3) Müəyyən müddətlərlə xidməti-əsgəriyyədən azad qalacaqlar,
- 4) Bədənin xidməti-əsgəriyyəni ifa etməməyəcək olanlar.

Əfradın kəndiləri üzərinə bu qərarlar yazılaraq ətibba [həkimlər] tərəfindən imza edilir və 1 və 2 nömrəli əfrad sövq, 3 və 4 nömrədəki əfrad təxris olunur.

Əxzi-əsgər məclisi həkimlərin bu qərarına qənaət etməzlərsə, iki həkimdən əşığı olmaqqa üzrə digər bir həyətli-səhiyyəyə müəyinə etdirmək haqqını haizdirlər [haqqına sahibdirlər].

25 – Sövq olunacaq əfradın iki qitə [hissə] dəftəri tan-

zım olunur. Birisi əxzi-əsgər şöbəsində əfradı, digəri əfradı götürəcəklə sövq məmuruna təslim edilir. Ancaq ikinci dəftərin əfradın sövq qafillərinə görə qisim-qisim tənziyi və fəqət kafəsinin [hamisinin] əxzi-əsgər məclisi tərəfindən təsdiqi lazımdır.

26 – İşbu qanun tarixi-nəşridən etibarən mötəbərdir. Qəbul olundu.

Azərbaycan Hökumətinin Rəisi:
Fətəli xan Xoyski

Aydınlıq bir gecədə təfəkkür dəqiqələri

Vaqonda gedərkən

II

Əlvahi-səməviyyəyə heyran oluyordum,
Heyrət: bəşərin əcnini etməkdədir izhar.
Heyrətə baxırdım: o ziyagahi-büləndə
Aydınlıq olan leyli, tamaşaya səza-var.
Göy parlaq ıkan torpağın övladı qəranlıq,
Göylər güliyörkən bəşərin gözələri ağlar.
Bəxdim qəməmə, yıldız, bəxdim mələkuta,
Qərq oldu bütün varlığım əmaqi-sükuta.

***

Birdən-birə bir tatlı sədə duydu qulağım,
Guya uyumuşdum, o səəs etdi məni bidad.
Dərhal çevirdim üzümü səmti-sadəyə,
Gördüm duruyor bir qadın, ənzəri füsunkar.
Bir hakimeyi-qəlb idi ol hüsnü-müəsxər,
Pək cazibəli gözələ maliki o rüxsar.
Zülfü-siyəhi bəxtimi tənzir ediyordu,
Şəmsi-rüxü də atıyı-millət kimi nəvvar.
Nəvvar idi, taban idi, rəxşan idi ruyi,
Bir heykəli-amal idi guya ki, o didar.
Bəxdim o gözəl çöhrəyə, bəxdim mələkuta,
Qərq oldu bütün varlığım əmaqi-sükuta.

Əbdülsəlimzadə Məhəmməd Hadi
Bakı

BAKİ QAÇQINLARININ İRANDAN QAYITMASI

Mart hadisəyi-müəssifəsindən [təəssüf doğuran mart hadisəsindən] sonra Bakı əhalisindən bir çoxları İrana keçib Astara, Ənzəli, Rəşt, Lahican, Qəzvin və Tehrandə sakin olmaqda idilər. Bu qaçqınların çox hissəsi Ənzəli və Rəştə məkən tutmuşdular. Bunlar fūqərə və əlsiz-ayaqsızlardan olmayıb, Bakının məşhur tacir, sərətli və sənət sahiblərindən ibarət idi. Qaçqınların bu müddət ərzində nə qədər məşəqqət və zillət çəkdiqlərindən sərifi-nəzər edib [vaz keçib], fəqət Bakıya övdat etmələrindən [qayıtlarından] bir qədər yazmaq istəyəm. Aylardan bəri vətəninədən uzaqlaşmış qulağı sədsə, gözələri yolda müntəzir bir halda Gilan torpağında yaşayın Bakı qaçqınları Bakıda nələr vəqə olması haqqında bir sərih [aydın] xəbər almaqdan ötrü vaxt-bivaxt dəniz kənarında günlərini keçirirdilər. Bakı haqqında dövrən edən növbəvən şayiələr hər dəfə qaçqınlara bir cür təsir bağışlayırdı. Bakının qəhrəman Türkiyə əsgərləri tərəfindən mühasirə edilməsi və Bakı kənarında müharibələr vəqə olduğu xəbərləri Bakı qaçqınlarını daha da maraqlandırmışdı.

Zilhiccanın 7-də axşam çağrı bir neçə paraxodun Ənzəliyə yavuşlaşdığını görün Ənzəli əhalisi bir dəqiqədə körpülərə cəm olub bir neçə paraxodun birdən-birə Ənzəliyə gəlməsinə təəccüb etdilər. Paraxodlar körpüyə yavuşlaşdılar. Bunlardan üçü ingilis əsgərləri, dördü erməni səltdə və qaçqınları və digər üçü top-topxana və ərzəq şeyləriylə məmalam [dopdolu] idi. Bunlardan əlavə bir saat bu paraxodların gəlməsindən qabaq Ənzəlindən Bakıya rəvanə olan nəqliyyat paraxodları da paraxodlar ilə bərabər Ənzəliyə qayıtdılar. Paraxodların bu halət ilə Ənzəliyə gəlmələri Bakı taleyinin nə surətə hall olunmasını aşkar andırdırdı. Bakı qaçqınlarında müşahidə edilən şadənəliyi qələm yazmaqdan acizdir. Bir çoxları ağlamaq dərəcəsinə erib gözələri yaşarmış bir halda bir-birləri ilə öpüşüb görüşürdülər. Ənzəliyə varid olan paraxodlar Bakı haqqında doğru bir xəbər söyləmədiklərsə də, lakin Bakının qəhrəman Türkiyə ordusu tərəfindən işğal olunmasına şəkk və şübhə qalmadı. Bu əhvalatdan sonra Bakı qaçqınları Bakıdan ötrü biqərə olub Bakıya getmək üçün yollar və çarələr düşünməyə başladılar. Ailəsi olmayan qaçqınlar Bakıya getmək üçün Təbriz və Astara tərəfi [yolu] ilə yola rəvanə oldular. Ailələri olanlar isə aramsız bir halda qalıb gəca-gündüz Ənzəlindən çıxıb Bakıya getmək həsrəti ilə qəfəsdə qalan quş kimi yaşamaqdan usandırlar. Axırda Bakı mötəbərənədən Ənzələdə yaşamaqda olan Mirza Əsədullayev bir neçə yoldaşları ilə Bakıya gəlmək üçün ingilislərdən bir paraxod icazəsi almaq qəsdinə düşdülər. Uzun müzakirət və münaqişədən sonra Mirza Əsədullayevni sayı və tələsi və zəmanəti sayəsində "Arxangelk" paraxodunun Bakıya gəlməsinə icazə almağa müvəffəq oldular. Bakıya paraxod gedəcəyi elan olunduqda Bakı qaçqınları Bakıya gedəcəkləri həvəsi ilə yolda dūçar ola biləcəkləri hər bir qəzavü qədəri Allaha tapşıraraq ailələri ilə bərabər paraxoda əyləşdilər. Gecəni aramsız bir surətdə paraxodda keçirib, sabahı Bakı tərəfə yollandıq. Nərgin cəzirəsi [adasi] yaxınlığına yetişdikdə burada dayanmaqda olan gəmilərdən "Qars" hərbi gəmisini önmüzə gələrkə paraxodumuz dayandırdı. Altı saat qədər müzakirədən sonra "Qars" gəmisini paraxodumuzun Bakıya yanaşmasına izin verib, bizi buraxdı. Bu biri tərəfdə dayanmaqda olan "Astrabad" hərbi gəmisini təzədən paraxodumuz dayandırdı hərbi gəmilər nüməyəndəsi Voskresenski Petrovskdən gələnə qədər dayandırılacağıımızı elan etdi. Bu qərarla Bakının işqlarına həsrətə bəxa-bəxa üç gecə suyun ortasında qalmağa məcbur olduq.

«AZƏRBAYCAN» qəzetinin 1918-ci il 11 oktyabr (Cümə günü) tarixli XII nömrəsinin ADA Universitetinin dəstəyi ilə transliterasiyası

Axırda gözlənilən Voskresenski Petrovskdan gəlib axşam çağı paraxodumuzun Bakıya gəlməsinə icazə verdi. Və sərnəşinlər Bakıya çıxdıqdan sonra yenə də paraxodun Nargin cəzirəsi yanına qayıtmasına Mirzə Əsədullayev və yoldaşlarından iltizam aldı. Bu qərarla Mirzə Əsədullayev, Hasan Mustafayev və knyaz Əmir Acibiy barkas ilə Bakıya gəlib paraxodumuzun Bakıya gəlməsinə Türk Komandanı tərəfindən icazə alıb qayıtdıqdan sonra paraxodumuz Bakıya varid oldu. Bakı körpüsünə istiqbal üçün cəm olan əhali paraxod sərnəşinlərini gördükdə böyük bir şadlıq və alqışlar ilə təbrik etdilər. Bütün paraxod qaçaqlarını Mirzə Əsədullayevin bu barədə çəkdiyi zəhmətləri fəramuş etməzlər [yaddan çıxarmazlar] zənnindəyiz. Sərnəşinlər Ənzəlindən Bakıya məccanən [havayı] gəldilər. Bakıya salamat gəlib çıxan bu qədar sərnəşinlər tərəfindən bir kəlmə də olsa Mirzə Əsədullayevə və yoldaşlarına mətbuat vasitəsilə ihzari-təşəkkür gö-rülmədiyinə və bu tezlikdə bu qədar zəhmətləri bilmərrə [tamamilə] unutmaqalarına əfsus edirəm. Bununla öz tərəfimdən Mirzə Əsədullayevə və bu işdə olmayan zəhmətlər çəkan yoldaşlarına öz təşəkküratımı izhar edib, həsrətə lırandə qalan Bakı qaçaqlarının İrandən Bakıya nəql edilmələri üçün hökumət nəzində lazımı binəgüzərlərdə bulunmalarını [tədbir görmələri] dərxtər etməyi [yada salmağı] özümə borc bilirəm. Ümidvar oluram ki, İranda min zillət və məşəqqət ilə gün keçirməkdə olan Bakı qaçaqlarının həli nəzərə alınıb onların tezliklə Bakıya gətirilmələri üçün bir çara aranılaçaqdır.

Zülfüqar bəy Hacıbəyli

SUAL VƏ CAVAB

1 – Dövlət nədir, millət nədir, vətən nədir? Dövlət: göstərdiyimiz bir xananın müdiridir. Məsələn, bu gün bir dövlətin bayrağı altında bulunan bilcümle vətən bir xanəyə müsbəhdirdir [oxşamaqdadır]. Müstəqil bir xanə müdiri o xananın daima həddi-idarəsinə və tədrüzi-xari-cədan [xarici müdaxilələrdən] məsün [toxunulmaz] qalmasını düşünər, lazım gələndə tədbiri-ərbəəsədir [vacib tədbirləri] təşkil edir. Bir dövlətin sancağı altında bulunan insanların yaşaması hər nəyə mütvəvəqqif [bağlı] isə onu ehzar [hazır] edir. Şu gözümdə öndə görmüş olduğumuz müəzzəm ordunu vəsaiti-mühüməsiyə [lazımı vəsaiti ilə] tədarük edir. Ordu isə o binanın divarı-ərbəəsədir [dörd divarıdır], fərzan [fərz edək ki] bir binanın divarları olmasa, o binanın səqfi [tavanı] təmərküzdən daima xalidir. Bir binanın ki, divar, damı olmasa xaricdən vüqu bulacaq olan hər dürlü tədrüzdən əmin olammas. Gərəkdir hava və gərəksə heyvanatı-vəşiyə və sairə, həttə təvəh-hüş edən [vəhşiləşən] insanlardan belə məsün deyildir. Ordunu təşkil edən ümərə və zabitan [əmirilər və zabıtlar] o divarların rükni-əzəmi [ən böyük dayağı] deməkdir. Bir dövlətin ordusu hər nə qədər səbatkar [möhkam dayanən] rükni-əzəmlərinə istinad edərsə, o dövlətin sancağı hər nə parlaq müzəffəriyyətlərə münəcər [nail] olacağı bəhdidir [aydındır].

Millət: bir dövlətin sancağı altında bulunan insanların həyət-i məcmuasıdır [ümumi həyatidir]. Bir millət hər nə qədər səy və qeyrat edərsə, o nisbətədə rifahi-hal ilə yaşamasını təmin etmiş olar. Əvvəli-əmrədə [ilk növbədə] millətə aid vəzifə də şudur, əlami-zülmətə tanvirə [zülmet ələmini işıqlandırmağa] xadim olan elektrik kimi cəhli-mənəvi [mədəni cəhalət] ordusuyla cihadə müəyyəni [hazır] olan ordunı-maarifdir. Bir millət daima kəndi əleyhində bulunan cəhli-mənəvi ordusunu məğlub etmədikdən sonra, maddi düşmənlərini məğlub əlbət edəmməz, etsə də bəşəriyyətin taqəti fəvqində olan bir çox məzahim [əziyyətlər] və müşkülətə [çətinliklərə] məruz qalacağı şübhəsiz olmasın. “Maarif-mənd olan zəvatın həmişə qədri baladır [ucadır]” deyilmişdir.

Tarixi-insaniyyətə mürciət edilincə, nə kimi millətlərin maarifisizlik üzündən inqiraz bulması [məhv olması] və nə kimi millətlərin də sayeyi-maarifdə təali bulması [ucalması] cəhətləri anlaşılmazmı? Bu məqaləmi oxuyan din qardaşlarımızdan təmənni edirəm ki, bəhəqq [həqiqətən] mənalına [mənasına] vaqif olub, say və qeyratə anən və anən [hər an] ibrazi-təvəccöh etməlidirlər [rağbat göstərməlidirlər]. Maarif, bir [millətin] yıxılmaz zirehlə yapılmış və heç bir vəsaitlə təxrib edilməz, mətin, mətini-sabit qalalaridir.

Vətən: bir dövlətin hakim olduğu yerlərin də həyət-i məcmuasına deyilir. Vətən hər nə qədər tərəqqi edərsə, o millət, o dövlət o dərəcə rahat yaşar. Vətən tərəqqi etməz, yəni şu gördüyümüz torpaq, daşlar, dağlar hər nə isə, şəkli-əslisini milyonda bir nisbətədə təbdil edir [dəyişdirir]. Halən xilqəti-əsliyəsində sabit qalar.

Tərəqqi edəcək o toprağın üzərində yaşayan insanlar deyil də, nədir?

İnsanların tərəqqisi iki şey ilədir: 1) maarif; 2) sərəvtədir. Asayışı təmin edəcək, millətin bir cüzü olan həyət-i hökumətdir. Hökuməti təşkil edəcək zəvat, mənbəyi-maarifdən [maarif mənbələrindən] sirab olan [doyunca içən] insanlardır. Demək olar ki, təməl – maarifdir. Nəmlərə qüvvəyi-icraiyyə kiçik bir məntəqənin inzibatını [inlizam-intizamını] güc hal ilə təmin edir amma ərbabi-maarif ondan daha səri [sürətli] cüzü çareyi-təmini bula bilər. Artıq bundan anlaşıldığına görə, hər dürlü fəlakət və müşkülət cəhalətdədir. Tərifi [təhsiləmə] və təali [ucalma] ilə təhsili-elm və fəunni-mütənavve [müxtəlif fənlər] ilə qaimdir. Şu halda həmiyyətli qərələrimizdən bu nüqəti-mühümələri [vacib nöqtələri] idrak edə bilməyənlərə anlatmalarını rica etmək istərsəm, bilməmə nasil tələqqi edilər [qəbul edilər]?

Tofiq

ŞƏHƏR DUMASINDA

Təşrihi-əvvəl [oktyabrın] 8-dəki iclas
İclas 30 nəfər qlasni hazır olduqdan sonra axşam saat 6-da Qasım Qasimovun təhti-sədərətində [sədrliyi altında] açılır. İclasda keçmiş iclasın protokolu qəbul olunur. Roxlinin qlasni vəzifəsindən, M.Sultanovun uprava üzvlüyündən və iki nəfər qlasnların naxoşluğundan naşi [naxoşluğu səbəbindən] istefaları qəbul olunduqdan sonra Qasimov Su şöbəsinə nazirlik [müfəttişlik] vəzifəsinə ifa etmək üçün bir adam intixab olunmasını [seçilməsini] təklif edir. 32 səsə (10 ziddinə) İbad Əliyev Su şöbəsi nazirliyinə seçilir.

Bələdiyyə rəis müavininin maası haqqında
32 səsə Şəhər rəisi müavininə ildə 15 min manat məvacib təyin edilib, bu vəzifəyə Mehdiyev intixab edilir.

Duma heyətlərinin intixabı
Məkatib [Məktəblər] şöbəsi əzəliyinə [üzvlüyünə] Əliqə Həsənov və Veyn-şal seçilir. Təşkilat heyətinin təklifinə görə müqaviləyi-müstərəkə [kollektiv müqavilə] ilə mərbut [bağlı] məsələlərin həlli üçün Smirnov, Şor, Podşibyakin, Perçixin, Kara-Murza, Qasım Cəfərov və Əlisgəndər Cəfərovdan ibarət bir heyət seçilir.

Hökumət istiqrazı
Uprava üzvü Pleskaçevski Azərbaycan Hökumətiylə bağlanacaq faizsiz milyon yarım borc barəsində izahat verir. Sədr, bu pulun hökumət tərəfindən buraxılıb, Şəhər Dumasının təsdiq edəcəyini anlaşıdır. Duma qəbul edir.

Şəhər darüttərbiyəsinin [uşaq tərbiyə evinin] çocuq xəstəxanasına təbdili [çevrilməsi]

Şəhər darüttərbiyəsinin çocuqlara məxsus xəstəxanaya təbdil edilməsi barəsində doktor Kaufman müfəssəl məruzə oxuyur. Bunun məqsədi gələcəkdə çocuqlar xəstəxanasında sağlam vətəndaşlar yetişdirməkdir. Veyn-şal da buna tərəfdardır.

Blinov deyir ki, burada yetim çocuqları da bəsləmək mümkündür. Leontyeviç deyir ki, darüleytərlərdə [yetimxanalarda] xəstəlik olduğundan bir az vaxtda 64 nəfər ölmüşdür. Natiq bu müəssisələrin ölüm fabrikasına dönəcəyindən qorxub hal-hazırda ki rüttərbiyələri göstərir. Natiq məsələnin qəbulunu təklif eyləyir. Drujinin də Leontyeviçə tərəfdar olub bu layihənin tərtibini xüsusi heyətə verilməsini istəyir.

Qara bəy Qarabəyli həzrətləri məruzəni məqbul və layiqli ədd edir [sayır], fəqət darüttərbiyənin dəyişməsi əvəzində cənbində [yanında] bir çocuqlara mənsub xəstəxana binasını daha da yararlı sandığı üçün məsələni komisyona verməyi təklif edir.

P. F. İlyuşkin məlum edir ki, qlasnlar məsələni layiqincə istima etməmişlər [dinləməmişlər]. Məruzə darüttərbiyəni fəxş etmək istəmir. Fəqət çocuqların vəfatı qarşısını alır. Darüttərbiyə yerində qalacaqdır, cənbində isə xəstə çocuqlardan ötürü bir şöbə güşəd ediləcəkdir [açılacaqdır]. Azərbaycan Hökuməti Ümuri-Nafie və Xeyriyyə Nəzarəti [Səhiyyə və Sosial Təminat Nazirliyi] fəaliyyəti sayəsində bir neçə xüsusi müəssisələr açılmışdır ki, müəyyən yaşa ermış çocuqlar oraya göndəriləcəkdir. Doktor Kaufman əlavə edir ki, çocuq xəstəxanası 2-3 sənədən sonra hazır olacaq. Darüttərbiyə cənbindəki xəstə çocuqlara mənsub şöbədən ötrü isə bütün ləvazimat hazırdır. Sədr uprava məruzəsini səsə qoyur. Məruzə lehinə 22, əleyhinə 15 səs çıxır. Bir səs iştirak etməmişdir.

Şəhər maliyyəsinin vəziyyəti
Q.Qasimov məruzəni istimadən əvvəl 10 dəqiqəlik tənəffüs elan edilməyi təklif edir.

P.F.İlyuşkin: Təcrübə göstərmişdir ki, tənəffüsdən sonra qlasnlar azalır, binaileyh [ona görə] ya məsələyə keçməli və ya yənkə iclası qapamalı.

İstima edilən məruzənin bir çox rəqəmlərdən ibarət olduğu göstərir ki, məsələni layiqincə həll etməkdən [öt-rü] upravaya hökumətdən 7 milyonluq bir qərz [borc] tələb etməyi barəsində müvəkkil buyursun. Şu qərz ərzəq və şəhər borcundan əlavə ən lazımlı məxaricətə işlənəcəkdir. P.F.İlyuşkin məlum edir ki, bələdiyyənin maliyyə komisyonu qərz təqrizini [borclanmanı] 6 milyon qət etmişdir. N.İ.Drujinin təklif edir ki, məruzənin rəqəmləri çoxluğundan naşi təb [çap] etdirib qlasnlarla göndərməlidir ki, məruzə ilə layiqli surətdə tanış olsunlar.

Bu təklif Duma tərəfindən rədd edilib, 27 səs lehinə, 7 səs əleyhinə olaraq hökumət nəzində 7 milyonluq istiqraz, bundan əlavə Duma əksəriyyəti-ara ilə [səs çoxluğuyla] upravaya təklif edir ki, darüttərbiyələrin fəxsi məsələsini təhlil etsin.

Zibil xəbəri sobalar
Uprava öz məruzəsində Dumadan 20 ədəd zibil yaxıcı sobalar təmiri üçün 113000 rublə pul təxsis edilməsini [ayrılmazını] istidə [xahiş] edir.

Məsələ uzun-uzadı müzakirəyə səbəb olur. Qlasnlardan bir neçə zət təklif edir ki, əski qayda üzrə zibil şəhər kənarına atdırınsınlar.

Şəhər qlavası ən yaxın zamanda şəhər nəqliyyat arabalarının iş halına gətirilməsi və hökumətdən əsbabi-nəqliyyəni [daşıma vasitələrini] istəmək namümkün olduğunu elan edir.

Qara bəy Qarabəyli və Ağabala Quliyev təklif edirlər ki, şəhəri təmizləməkdən ötrü Türk Komandanlığının müavinəti [yardımı] istida edilsin.

Nəzarət şöbəsi (Kontrolni otdel) məsələsi uprava ilə həyət-i rüesə [rəyasət heyəti] miyanındakı [arasındakı] etiləf [uzlaşma] mövcubincə hələlik müzakirədən çıxarılır. İstida təklifi qəbul edilir.

Vaxtin gecliyindən naşi [gecliyi səbəbinə] sədr iclası qapayır.

BAKİ XƏBƏRLƏRİ

– Bakı “Mariya” ünəs [qızlar] məktəbi elan edir ki, təşrihi-əvvəl [oktyabrın] 15-dən tətilə buraxılanlar, daxil olmaq istəyənlər və şahadətnamə almaq arzusunda olanlar imtahan ediləcəklər. İmtahanlar “Svyataya Nina” ünəs məktəbində saat 2-dən başlanacaqdır.

***

– Saykovskayanın zükur [oğlanlar] gimnaziyası elan edir ki, məktəbə daxil olmaq arzusunda olanlar bu barədə məktəbin dəftərxanasına sabah saat 11-dən 1-ə kimi və öylədən sonra isə 3-dən 6-ya kimi arizə verməlidirlər.

***

– Bakı İkinci realni məktəbi məktəblilərin qayyum və valideynindən xahiş edir ki, çocuqlarının təhsildə davam etmələri barəsində məktəbə məlumat verməlidirlər. Bu barədə məlumat məktəb dəftərxanasında saat 11-dən 2-yə kimi qəbul olunur. Məktəbə yeni daxil olmaq arzusunda olanlar arizə verməlidirlər.

***

– Bakı Kazyonni [Xəzinə] Palatası ticarət və gəlir vergisini verməyənlərə elan edir ki, Azərbaycan Cümhuriyyəti Maliyyə nazirinin 6 təşrihi-əvvəl [oktyabr] 1918 tarixli qanunu mövcubincə keçmiş hökumətlər tərəfindən verilmiş qanunlar fəxş edilib, vergilər bu qanun üzrə alınacaqdır:

- 1. Ticarət vergisi: a) Vergi vərəqələrinin intışarı – 1 təşrihi-sani [noyabr] 1918. b) Bu barədə veriləcək şikayətlər – 15 kanuni-əvvəl [dekabr]. 2. Gəlir vergisi: a) Vərəqələri intışar etmək – 1 kanuni-əvvəl. b) Şikayətlər – 1 kanuni-sani. c) Vergini xəzinəyə vermək – 15 kanuni-sani [yanvar].

Bakı Kazyonni Palata müdiri: Zire

Mərkəzi Ev Komitəsində
Mərkəzi Ev Komitəsi tərəfindən 6-cı, 7-ci, 8-ci, 9-cu dairə komitələrinə birər kağızlar göndərilib, bu dairələrdə yaşayan, nahiyələrdən gəlmiş qaçaqlar barəsində siyahılar tərtib verilməsini istidada bulunmuşdur [xahiş etmişdir]. Bu siyahılarda fərarilərin milliyyət və daimi surətdə yaşadıkları yerləri də göstərilməlidir. Əhalini xəbərdar etməlidir ki, bu siyahılar Ümuri-Nafie və Xeyriyyə [Səhiyyə və Sosial Təminat] naziri tərəfindən qaçaqlara müavinətdə bulunmaq barəsində tərtib edilirlər.

– Mərkəzi Ev Komitəsi bütün dairələrin ev təşkilatlarına bununla elan edir ki, ev sahibləri tərəfindən kirayənişinlərə ediləcək qanunsuzluqlar barəsində Komitənin Hüquq mühafizəsi şöbəsinə itiləat [xəbərlər] versinlər. Ev sahibləri qəbul edilmiş kirayəndən artıq alacaq olarsa və ya yənkə qiyabətli [qayıb olduğu] zaman təşkilatlar tərəfindən edilmiş məxaricəti vermək və qəbul etmək istəməzsə, yenə haman şöbəyə xəbər verilməlidir.

Yemişə taksə [meyvəyə nırx]
Şəhər bələdiyyəsinin Taksə Komissiyonu [Nırx Komissiyası] təşrihi-əvvəl [oktyabrın] 7-dəki iclasında bazarın əhvalını müzakirə etdikdən sonra işbu taksəni qəbul etmişdir:

Mal əti ilə qoyun ətinə isə şəhər sallaqxanasının fəaliyyətsizliyindən naşi hələlik taksə təyin edilməmişdir.

1 qarpız	funt	1 manat
2 Gəncə üzümü	“	3 m. 50 q.
Dərbənd üzümü	“	3 m.
Bakı üzümü (şanı)	“	3 m. 50 q.
3 alma dərəcə “əla”	“	3 m.
alma xırda	“	2 m. 50 q.
4 armud dərəcə “əla”	“	3 m.
armud xırda	“	2 m. 50 q.
armud xırda	“	2 m.
5 nar böyük	“	1 m. 50 q.
nar miyanə	“	1 m. 25 q.
nar xırda	“	1 m.

Bu məsələni iki həftə gəriyə ataraq qət etmişdir ki, şəhər bələdiyyə indində [nəzində] təcili surətdə sallaqxananın fəaliyyətə başlaması barəsində istidada bulunsun.

AZƏRBAYCAN POLİS MÜFƏTTİŞİ-ÜMUMİSİ VƏ BAKI TƏZİYƏDARANI

Məhərrəm ayı tüluunda [doğduğunda] Həzrəti İmam Hüseyn əzəsi münasibətilə sabiq illər misalında bu ildə də bəzi əzadardan dəstələri küçə və bazara çıxıb, Bakı istilahi ilə [Bakıda deyildiyi kimi] “dəstə gəzdirməyi” başlamışdır. Keçən gün bir caddədə şu “dəstə”lərdən birisi bir zəbtiiyyə qaraqoluna rast gəldikdə, məsullarını Müfəttiş idarəxanasına gətirmişdilər. Burada Bəhəəddin bəy əfəndi tam bir pədəri-mənəvi [mənəvi ata] sifətilə ən avam və sadə bir müsəlmanın dərk edəcəyi bir lisani-şirin ilə “dəstə məsullarına” təqribən şu nəsihətlərdə bulundu:

“Oğullarım! Mən də sizin kimi bir müsəlmanam. Əmin olunuz ki, islam və islamıyyətin şən və dərcəyi-balasıni [uca şən və mövqeyini] mən sizdən daha artıq dərk etməklə, onun yüksəlməsinin və ələm içində intışar tapmasının tərəfdarıyam. Biz türklər tam altı yüz sənədir ki, Avropa ilə Asiyanın ortasında bir qala təşkil edərək, bütün islamıyyətdə əcnəbilər tərəfindən atılan kəmənlər və nizələrə sinələrimizi sipər etmişik. Şu müddəti-mədidədə [uzun müddətdə] bir gün olmamış ki, biz türklər arxamızdan silahı atıb da asudə və insancasına həyat keçirik. Əmin olunuz ki, bizlər islam olmayıb xristian və ya başqa bir dində bulunsaydıq bu gün məqami-coğrafi və haləti-siyasiyyəminiz iqtizasınca bizlərdən məsud və bizlərdən əzim bir millət olmaz idi.

Bu gün Anadoluda heç bir xanım qalmamışdır ki, orada 15-dən ziyadə və 60-dan kəm yaşlı bir erkək bulunsun. Bu son müharibələrdə ki, yalnız türklük və Türkiyyə deyil, bəlkə bütün islam və islamıyyətdə suiçəsd edilmiş idi. Çanaqqala və Dardanel müharibələrində bütün dərə və çaylar türk şəhidləri ilə malmal [dopdolu] olub da axırda düşməni fərarə məcbur etmişiz!.. Bunu biliniz və nəzər-diqqətə alınız ki, bu gün Türk Ordusunun buraya gəlməsi, Bakını zəbt etməsi həman islamıyyətdə can fəda etmək məqsəd və məsləki-müqəddəsəsidir ki, Peyğəmbərişənəmizimizin şəriəti-mütəhəhəri [şanı uca Peyğəmbərimizin pak şəriəti] naminə biz bu əza və əziyyətlərə uğramışıq!..

Çarələr arayırlar
Həzrəti Hüseyn dənə din və islamıyyətdə mücahididir. Ona təziyə tutan, onun halına yanan bir müsəlman var isə, gərəkdir onun məslək və əfkarına təbəiiyyət etsin [tabe olsun]. Bu gün sizin ən milli, vətəni, dini bir vəzifəniz var isə, o da sizin güclü və mühib [heybətli] bir islam ordusu təşkil etməyinizdir. Bu gün islamın bir müqəddir ordusu olarsa, islamıyyətdə doğru çuş edən bəla fırtına və dalğalarını dəf edib islam məmləkətini, islam mərkəzini düşməndən müdafiə etməyə qadir olarsa, islam, islamıyyətdə ən böyük xidmət və ən mücərrəb [sınanmış] fədakarlıq da olacaqdır. İştə, ən müqəddəs və haqiqi əzadərlik də öylə olmalıdır.

Təkrar edirəm ki, mən islamıyyəti və onun şən və heysiyyətinin sizdən eyi hissə edirəm. Bu gün İmam Hüseynə ağlamaq və yaxud küçə və bazara düşüb bağırmaq bugünkü dərdimizə dərmən və ehtiyaclarımıza rəfi-hacət olarsa [ehtiyaclarımızı aradan qaldırırsa], o vaxt mən sizdən əvvəl və sizdən çəbuq bu təziyədarlığa şitabən [tələsən] olaram.

Bunlardan əlavə təziyədarlıq və ibadət üçün bizim mütvəəddid [çoxlu] məsəcidlərimiz vardır ki, hər halda həp müsəlmanlar orada ictimə edib öz ibadətlərinə məşğul ola bilərlər. İbadət üçün daha küçələrə çıxmağın heç bir mənası yoxdur. Və baxışus [xüsusilə] zamanın təqazası mövcubincə də [zamanın tələbinə uyğun olaraq] hökumətimiz tərəfindən küçələrdə hər bir ictimə və izdiham məmnudur [qadağandır].”

Şu pədərənə [ata kimi] nəsihət və moizələrdən sonra Bəhəəddin bəy əfəndi dəstə nümayəndələrini təzir edərək [danlayaraq] tərix etmişdir.

Məhəmməd Sadiq

Müdirlər: Ceyhun bəy Hacıbəyli Şəfi bəy Rüstəbəyli

TRANSLİTERASIYA İLƏ BAĞLI QEYD VƏ ŞƏRHLƏR

Millətlərin mübarizəyi-hayati
səh. 172. “...rüb-ümüzü təşkil edəmməyən bir millətin...”; burada söhbət ermənilərdən gedir.

Ordu qərarğahından
səh. 173. Burada söhbət Qafqaz İslam Ordusu qərarğahından gedir.

“8-10-2024, 9 əvvəlində”: Bu rəqəmlərlə nə ifadə edildiyi açıq deyil. Böyük ehtimalla, “8-10” rəqəmləri “8 oktyabr”, “9 əvvəlində” isə “saat 9-a işləmiş” mənasını verir. “2024” rəqəmləri səhv düşmüş ola bilər.

Azərbaycan Hökuməti Mükəlləfiyyəti-əsgəriyyə qanuni-müvəqqəti
səh. 174. “müstəhfiz” sözü “mühafizəçi; qoruyan, mühafizə edən” mənasını verir.
səh. 175. “...kiçik yaşlı nəvələrə malik böyük bir qardaşdan...”: ehtimal ki, “nəvələrə” sözü yerinə “bacı-qardaşlara” olmalı idi.
səh. 176. “Qaimməqam”: keçmişdə, bir inzibati ərazi vahidi olan qazanı idarə edən məmur.

“Aydınlıq bir gecədə təşəkkür dəqiqələri: Vaqonda gedərkan” səiri (səh. 177) üçün lüğət əlavə-səməyiyə: səma lövhələri ziyəgəhi-bülənd: uca işıq mənbəyi

ləyl: gecə
səzavar: layıq
mələkut: ruhlar və mələklər ələmi (səma)
amaqi-sükut: sükut dəriniqləri
bidar: oyaq
ənzar: nəzərlər, baxışlar
hakimeyi-qəlb: qəlbə hakim olan qadın
hüsnü-müsəxxir: (qəlb) zəbt edən gözəllik
rixxar: çöhrə, üz
zifli-siyəh: qara saç
tənzir etmək: andırmaq
şəmsi-rüx: günəş kimi olan üz
atiyi-millət: millətin gələcəyi
nəvvar: nurlu
taban: parlaq
rəxxan: işıqlı
riy: üz
heykəli-əmal: arzuların timsalı
didar: üz, çöhrə

Bakı qaçaqlarının İrandan qayıtması
səh. 177. “Zilhiccənin 7-də...”: miladi təqvimlə 14 sentyabr 1918-ci il.
səh. 178. “Barkas”: kiçik ölçülü gəmi, əsasən liman daxilində istifadə olunur.

Şəhər Dumasında
səh. 180. “Şəhər Duması”: seçkilə yerli özünüidarə orqanı. “Qalası”: seçkilə yerli özünüidarə orqanının üzvü (rusca).

Şəhər Dumasında: Şəhər maliyyəsinin vəziyyəti
səh. 182. “Bu təklif Duma tərəfindən rədd edilib, 27 səs lehinə, 7 səs əleyhinə olaraq hökumət nəzində 7 milyonluq istiqraz, bundan əlavə Duma əksəriyyəti - ara ilə upravaya təklif edir ki, darüttərbiyələrin fəxsi məsələsini təhlil etsin.”: Bu cümlə qarışıq, güman ki, cümlənin bir hissəsi düşmüşdür. Qəzətdə belədir:

Bakı xəbərləri
səh. 183. “Saykovskayanın zükur gimnaziyası”: burada söhbət A. K. Saykovskaya tərəfindən 1914-cü ildə açılan Bakı Xüsusi tam oğlan gimnaziyasından (Бакинская частная полнопровная мужская гимназия) gedir.

Bakı xəbərləri: Yemişə taksə
səh. 184. “Funt”: metrik ölçü sisteminin tətbiq edilməsindən əvvəl işlədilan çəki ölçüsü vahidi, “pud”un 1/40-nə (0,4095 kq) bərabər idi.

Azərbaycan Polis müfəttişi-ümumisi və Bakı təziyədaranı
səh. 184. Zəbtiiyyə qaraqolu: Hər hansı bir yaşayış məntəqəsində asayışı təmin edən inzibati idarə, polis idarəsi və ya səyyar qarovul.
səh. 185. “Çarələr arayırlar”: Bu mətnin bəzi hissələri qəzet nəşrə hazırlanıqdan sonra çıxarılmış, çıxarılan hissələrin yeri boş buraxılmışdır. “Çarələr arayırlar” sözləri, özündən əvvəlki və sonrakı hissələrlə heç bir mənəvi əlaqəsi olmadan, ümumi kontekstdən kənar qalmışdır.